

VALSTIETIJOS APMOKESTINIMO KLAUSIMAI MARKSISTINĖJE-LENININĖJE MOKESČIŲ TEORIJOJE

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija, paremta visuomenės vystymosi objektyvių dėsnių pažinimu, moksliskai atskleidė mokesčių prigimtį ir esmę, jų paskirtį bei padarinius atskiroms buržuazinės visuomenės klasėms. Šio rašinio uždavinys — konkrečiau parodyti, kaip valstietijos apmokestinimo klausimą kelia ir sprendžia marksizmo-leninizmo klasikai.

* * *

Valstietijos apmokestinimo buržuazinės visuomenės sąlygomis problema remiasi pagrindiniu marksistinės-lenininės mokesčių teorijos teiginiu, kad mokesčiai antagonistinėje visuomenėje yra klasinio pobūdžio ir, vadinas, darbo žmonių išnaudojimo įrankis.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija įtikinamai parodė, kad mokesčiai atsirado, visuomenei suskilus į klases ir atsiradus valstybei¹; mokesčių vaidmuo tam tikroje visuomenėje neatskiriama susijęs su valstybės, kaip politinio antstatū, uždaviniais ir funkcijomis. Kadangi visoms ikisocialistinėms klasinėms ekonominėms santvarkoms būdinga privatinė gamybos priemonių nuosavybė, vieno žmogaus išnaudojimas kito žmogaus, tai valstybės tikslas — tarnauti išnaudotojų klasių interesams ir įtvirtinti vieno žmogaus išnaudojimą kito žmogaus.

Antra vertus, valstybė, neturėdama savo rankose ūkio, negali gauti lėšų savo egzistavimui palaikyti ekonomiškai. Todėl neatsitiktinai mokesčiai sudaro buržuazinės valstybės egzistavimo pagrindą². „Mokesčiai,— rašė K. Marksas, apibūdindamas buržuazinės valstybės mokesčių esmę,— ekonomiškai išreiškia valstybės egzistavimą. Valdininkai ir kunigai, kareiviai ir balerinos, mokyklų mokytojai ir policininkai, graikiški muziejai ir gotiniai bokštai, civilinis lapas ir rangų tabelis — visų šių pasakiškų kūrinių užuomazga glūdi vienoje bendroje sėkloje — mokesčiuose“³.

Kadangi kapitalistinė valstybė negali apsieiti be mokesčių, tai tuo pačiu mokesčių klausimas glaudžiai yra susijęs su nacionalinių pajamų paskirstymo bei perskirstymo klausimu. Buržuazinė valstybė, imdama mokesčius, perskirsto jau paskirstytų gamybos procese nacionalinių pajamų dalį ir paima ją į biudžetą.

¹ Žr. V. I. Leninas, Raštai, t. 25, p. 367.

² См. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 4, М., 1955, стр. 309.

³ Ten pat, p. 308—309.

Tačiau paskirstymo problemos marksistinė-lenininė teorija nelaiko pagrindine problema, kaip samprotavo, pavyzdžiui, Dovydas Rikardas⁴. K. Marksas, nagrinėdamas gamybos ir paskirstymo klausimą, pažymi, kad „paskirstymo struktūrą pilnutinai nustato gamybos struktūra“⁵. Todėl ir skirtumas tarp klasių susidaro ne paskirstymo sferoje, bet gamybos sferoje. Pajamų paskirstymas, kaip nurodo V. Leninas, yra tik išvestinis skiriamasis klasės požymis iš pagrindinio požymio — santykio su gamybos priemonėmis⁶. Vadinasi, kapitalistinėse šalyse nacionalinės pajamos jau savaime negali būti teisingai paskirstytos. Atskirų klasių pajamų pobūdis skiriasi iš esmės. Jei darbo žmonių, tame tarpe ir darbo valstietijos, gaunamos pajamos yra darbo pajamos, tai kapitalistų klasės, taip pat ir žemvaldžių klasės pajamų šaltinis yra pridedamoji vertė, t. y. jos yra ne darbo pajamos. O tai turi principinės reikšmės, apibūdinant mokesčių naštos paskirstymą, glaudžiausiai susijusį su klasių kova.

Mokesčiai, paimdami dalį jau pasiskirstytų nacionalinių pajamų, neišvengiamai veikia gaivalinius paskirstymo santykius, atskirų klasių ekonominę padėtį, nors jie ir negali šių santykių iš esmės pakeisti. Todėl neatsitiktinai marksistinė-lenininė mokesčių teorija prideramai įvertino buržuazines mokesčių reformas, bandomas susieti su teisingu apmokestinimu bei su nacionalinių pajamų netolygaus paskirstymo išlyginimu. Marksistinė-lenininė mokesčių teorija parodė, kad, esant kapitalistiniams gamybiniams santykiams, mokesčių iš esmės neįmanoma pertvarkyti. „Buržuua tuo labiau užsispyrusiai vaikosi mokesčių tolygaus paskirstymo himeriško idealo,—rašė K. Marksas recenzijoje prancūzų buržuazinio ekonomisto Žirardeno knygai „Socializmas ir mokestis“,—kuo daugiau tas idealas praktikoje slysta iš jo rankų“⁷.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija taip pat parodė, kad mokesčiai negali pakeisti paskirstymo santykių kapitalistinėje valstybėje. „Paskirstymo santykiai, tiesiogiai besiremiantieji buržuazine gamyba,—rašė K. Marksas,—santykiai tarp darbo užmokesčio ir pelno, pelno ir procento, žemės rentos ir pelno,—gali būti mokesčio pakeisti geriausiu atveju antraeiluose punktuose, bet jokiū būdu negali būti jo pajudinti iš pagrindų... Netgi mokesčių panaikinimas galėtų tik paspartinti buržuazinės nuosavybės ir joje esančių prieštaravimų vystymąsi“⁸. Klasikinį buržuazinių reformatorių sutriuškinimo pavyzdį randame V. Lenino staipsnyje, parašytame 1920 m. pradžioje, kuriame iš pagrindų sumušami Oto Bauerio mokesčių reformistiniai išmisalai⁹.

Tiktai proletariatui iškovojus politinę valdžią, galima panaudoti aukštus progresyvinius mokesčius ekspropriatoriams eksproprijuoti. „Komunistų partijos manifeste“ kaip viena priemonių, reikalingų gamybos būdo perversmui įvykdyti, yra įrašyti „dideli progresyviniai mokesčiai“¹⁰.

Kapitalizmo sąlygomis mokesčių reformos negali iš esmės pertvarkyti nei pačių mokesčių, nei pakeisti pajamų paskirstymo pagrindų. Marksistinė-lenininė teorija buržuazinės mokesčių reformas laiko tam tikru buržuazijos manevru ir niekuo kitu. „Mokesčių reforma,—taikliai pastebėjo K. Marksas,—tai — visų radikaliųjų buržuua arkliukas, tai — specifinis visų buržuazinių-ekonominių reformų elementas“¹¹. Tiktai šia prasme ir

⁴ Žr. K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 12, М., 1958, стр. 721—722.

⁵ Ten pat, p. 721.

⁶ Žr. V. I. Leninas, Raštai, t. 29, p. 384.

⁷ K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, М., 1956, стр. 300.

⁸ Ten pat.

⁹ Žr. V. I. Leninas, Raštai, t. 30, p. 327—330.

¹⁰ K. Маркс и Ф. Энгельс, Коммунистų partijos manifestas, Vilnius, 1963, p. 50.

¹¹ Žr. K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, стр. 300.

galima suprasti, kodėl marksizmo-leninizmo klasikai mokesčių klausimų nelaiškė ypatingai svarbiais¹².

Antra vertus, iš to negalima daryti išvados, jog marksizmo-leninizmo klasikai iš viso laikė netikslingu dalyku tyrinėti mokesčių problemą, esant kapitalizmui. Jau vien pats faktas, kad marksizmo-leninizmo klasikai įvairiomis progomis nagrinėjo mokesčių klausimus ir iš esmės sukūrė tikrai mokslinę mokesčių teoriją, principiškai besiskiriančią nuo buržuazinių mokesčių teorijų, rodo, kiek aktualus mokesčių klausimų nagrinėjimas.

Ikimarksistinėms buržuazinėms mokesčių teorijoms būdinga tai, kad jos, pasisakydamos prieš feodales mokesčių liekanas ir keldamos mokesčių visuotinumą bei teisingo jų paskirstymo idėjas¹³, mokesčius vertino iš buržuazijos, suinteresuotos kapitalistinio ūkio vystymu, pozicijų. Tai, kad skiriasi fiziokratų bei buržuazinės klasikinės politinės ekonomijos atstovų teoriniai samprotavimai atskirais apmokestinimo klausimais, neturi principinės reikšmės.

Čia jau nekalbama apie vulgariųjų bei dabartinių buržuazinių ekonomistų reakcines mokesčių teorijas, mažai ką beturinčias bendra su savo pirmtakų keliamais mokesčiams etiniais reikalavimais.

Didžiausias marksistinės-lenininės mokesčių teorijos nuopelnas yra tas, kad ji parodė, jog mokesčiai, sudarydami kapitalistinės valstybės egzistavimo ekonominį pagrindą, kartu yra darbo žmonių išnaudojimo įrankis. Si išvada remiasi tuo, kad kapitalistinė valstybė, tarnaudama išnaudotojiškų klasių interesams, iš darbo žmonių mokesčiais surinktas lėšas panaudoja ne darbo žmonių interesais, o valdančiųjų, išnaudotojiškųjų klasių interesais.

Iš čia seka kita labai svarbi išvada, kad mokesčiai yra ne aplamai „neišvengiama blogybė“, kaip kad, pavyzdžiui, tvirtino Rikardas ir Turgenevas¹⁴, bet kad tai yra blogybė darbininkams, smulkiesiems gamintojams, tame tarpe ir valstietijos pagrindinei masei. Kadangi biudžetas yra klasinis, faktiškai priklausantis buržuazijai¹⁵, tai ir mokesčiai yra įrankis perskirstyti tam tikrą nacionalinių pajamų dalį darbo žmonių nenaudai ir buržuazijos naudai. Dėl to ir mokesčiai kapitalistinėje valstybėje negali būti neklasiniai mokesčiai.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija naujai iškėlė mokesčių perkrovimo bei mokesčių naštos perskirstymo klausimą.

Kaip žinoma, buržuazinės politinės ekonomikos klasikų mokesčių teorijos skelbė, jog neteisinga būtų apmokestinti kurią nors vieną klasę; mokesčių našta turi būti paskirstyta visiems proporcingai jų pajamoms, gaunamoms pelno, žemės rentos ir darbo užmokesčio forma¹⁶. Antra vertus, buržuazinės politinės ekonomijos klasikai, iškėlę visuotinės mokesčių mokėjimo prievolės principą, kartu pripažino, kad formalusis

¹² Žr. V. I. Leninas, Raštai, t. 1, p. 259.

¹³ Žr. Вильям Петти, Экономические и статистические работы, М., 1940, стр. 74; Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, М., 1962, стр. 583—589.

¹⁴ Žr. Давид Рикардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. 1, М., 1955, стр. 130, 131, 155; Н. И. Тургенев, Опыт теории налогов, М., 1937, стр. 14.

¹⁵ Žr. К. Маркс, На что платит народ налоги? К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. VII, 1930, стр. 75; К. Маркс, Фунты, шиллинги, пенсы или классовый бюджет и кому он идет на пользу. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 9, М., 1957, стр. 64—68; V. I. Leninas, Dėl valstybės biudžeto (Raštai, t. 5, p. 298—301); Ginklavimasis ir kapitalizmas (Raštai, t. 19, p. 84); Socializmo įvedimas ar valstybės išdo vagysčių atskleidimas? (Raštai, t. 25, p. 52—54).

¹⁶ Žr. Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, стр. 588—589; Давид Рикардо, Начала политической экономии и налогового обложения, Соч., т. 1. стр. 170.

mokesčio mokėtojas ne visada sutampa su faktiškuoju mokėtoju¹⁷. Remdamiesi šiuo iš principo teisingu teiginiu, bet nesuprasdami mokesčių perkrovimo esmės, buržuazinės politinės ekonomijos klasikai įrodinėjo, kad mokesčiai darbo užmokesčiui, žemės mokesčiai bei būtino vartojimo daiktų mokesčiai tikrai formaliai teliečia darbininkus ir fermerius, o faktiškai esą sumokami iš pelno bei žemės rentos¹⁸.

Tuo tarpu marksistinė-lenininė mokesčių teorija parodė, kad kaip tik kapitalistai perkrauna darbininkams, valstietijos masėms bei kitiems darbo žmonėms dalį mokesčių, neskaitant pastariesiems tenkančių tiesioginių bei netiesioginių mokesčių. „Kai dėl tvirtinimų,— rašė K. Marksas,— kad pajamų mokesčiai neliečia darbininkų, tai aiškus absurdas: dabartiniu metu esančioje pas mus įmonininkų ir samdomųjų darbininkų socialinėje sistemoje buržuazija papildomo apmokestinimo atveju visada sau kompensuoja, sumažindama darbo užmokestį arba pakeldama kainas“¹⁹.

Vadinasi, nežiūrint to, kad kapitalistai mokesčius moka iš pridėamosios vertės, o darbo žmonės — iš darbo pajamų, pastariesiems mokesčių našta dar padidinama, perkraunant dalį pirmiesiems uždėtų mokesčių. Turėdamas galvoje neišvengiamą mokesčių perkrovimą darbo žmonėms, K. Marksas pabrėžė, kad „su kiekvienu nauju mokesčiu proletariatas nustumiamas pakopa žemyn, o kurio nors senojo mokesčio panaikinimas pakelia ne darbo užmokestį, o pelną“²⁰. Kartu K. Marksas ironiškai apibūdino socialinę mokesčių paskirtį, kad „politinis darbininkų pašaukimas yra kaip tik mokėti mokesčius“²¹.

Taigi mokesčiai sumažina realųjį darbininkų klasės darbo užmokestį. Todėl mokesčiai kapitalistinėje valstybėje yra papildoma darbininkų išnaudojimo forma greta pagrindinės išnaudojimo formos — pridėamosios vertės pasisavinimo.

Be to, marksistinė-lenininė mokesčių teorija, atskleisdama socialinę-ekonominę mokesčių esmę, išaiškino, kad darbininkų klasės apmokestinimas skiriasi nuo viduriniųjų klasių, tai yra ir nuo valstietijos apmokestinimo.

Pirmiausia, jei mokesčiai darbininkų klasei yra papildomo išnaudojimo įrankis, tai valstietijos platiesiems sluoksniams mokesčiai yra pagrindinis jų išnaudojimo įrankis. „Atskiri kapitalistai,— rašė K. Marksas,— išnaudoja atskirus valstiečius *ipotekomis* ir *palūkininkavimu*; kapitalistų klasė išnaudoja valstiečių klasę *valstybiniais mokesčiais*“²².

Todėl ir mokesčių pasekmės valstietijos platiesiems sluoksniams yra ypač skaudžios. Jei mokesčiai yra daugiau ar mažiau susiję su darbininkų darbo užmokesčio minimumu²³ ir darbininkų klasės jie negali griauti, tai valstietiją mokesčiai ardo. „Mokesčiai,— rašė K. Marksas,— gali vienas klases pastatyti į privilegijuotą padėtį ir ypač sunkiai kristi ant kitų klasių pečių... Tačiau jie griauja tikrai tarp buržuazijos ir proletariato stovinčius vidurinius visuomenės sluoksnius, kurių padėtis neleidžia jiems suversti mokesčių naštos kuriai nors kitai klasei“²⁴. Taigi mokesčiai ka-

¹⁷ Žr. Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, стр. 588.

¹⁸ Жг. Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, кн. V, отдел II, статьи I, III, IV; Давид Рикардо, Начала политической экономии и налогового обложения, Соч., т. I, главы VIII, IX, XI—XII, XVI—XVII.

¹⁹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 9, стр. 65—66.

²⁰ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, стр. 301.

²¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 4., стр. 309.

²² К. Марксas, Klasių kova Prancūzijoje 1848—1850 m. K. Marksas ir F. Engelsas, Rinktiniai raštai dviem tomais, t. I, Vilnius, 1949, p. 174.

²³ Жг. К. Маркс, Морализующая критика и критицизирующая мораль. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 4, стр. 309.

²⁴ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, стр. 300.

pitalizmo sąlygomis ne tiktai smukdo valstietijos masių pragyvenimo lygį, bet ir griaua jų pagrindinį pragyvenimo šaltinį — ūkius, tai yra eksproprijuoja valstietiją. Be to, Marksas parodė, kad eksproprijuojamasis finansų sistemos pobūdis dar labiau padidėja dėl protekcionizmo²⁵.

Iš čia išplaukia labai svarbi išvada, kad: a) valstiečių platieji sluoksniai negali niekam kitam perkrauti jiems uždėtų mokesčių ir b) mokesčiai iš darbo valstietijos dažniausiai pareikalauja atiduoti kapitalistams tiesiogiai arba palūkanų pavidalu dalį būtinojo produkto.

Tai, kad mokesčiai paprastai pareikalauja iš valstietijos ir būtinojo produkto dalies, nepaprastai svarbu yra valstietijos apmokestinimo teorijos ir praktikos požiūriu.

Kaip žinoma, žemės mokesčiams ypatingos reikšmės skyrė fiziokratų mokyklos pradininkas F. Kenė, laikydamas tikslingu dalyku įvesti vienintelį mokestį žemės rentai. Šio mokesčio idėja buvo grindžiama klaidinga prielaida, kad tiktai žemės ūkyje sukuriamas grynasis produktas (produit net) ir kad, vadinasi, galiausiai visi kiti mokesčiai vis vien faktiškai tenka žemės ūkiui²⁶.

Antra vertus, vienintelio mokesčio idėją Kenė rėmė dar ir kitais argumentais — mokesčio objekto apskaitos sumetimais. „Nagrinėdami produkciją pačiame jos šaltinyje, — rašė Kenė straipsnyje „Mokesčiai“, — priėjome išvadą, kad galima maždaug tiksliai nustatyti žemės duodamą produktą ir pasiūlėme įvairius būdus apmokestinimui, proporcingam privačių asmenų pajamoms, nustatyti. Bet, matydami, kad sunku surasti patikimus būdus pramonės ir amatų produkcijai įvertinti, priėjome išvadą, kad visa apmokestinimo sistema turi remtis žemės apmokestinimu²⁷. Pagaliau vienintelis mokestis faktiškai buvo grindžiamas ir tuo, kad sumažėsiančios mokesčių rinkimo išlaidos.

Tai, kad vienintelis mokestis turėjo būti uždėtas žemvaldžiams, buvo teoriškai grindžiamas tuo, jog vienintelis tikrai realus mokesčių šaltinis tegali būti žemės ūkyje sukuriamas grynasis produktas, kurį rentos pavidalu gauna žemvaldžiai ir kuris priklauso valstybei lygiai tiek pat, kiek ir žemės savininkams. O šias pajamas gaunantieji žemvaldžiai nieko nedirba ir nieko negamina. Kartu Kenė įrodinėjo, kad toks žemvaldžių apmokestinimas jiems patiems būsiąs mažiau žalingas, negu žemdirbystės, tai yra fermerių resursų, apmokestinimas. Mokesčiams sumažinus išteklius, tuo pačiu sumažėsiančios ir pajamos. Tuo tarpu žemvaldžių pajamų apmokestinimas žemdirbystės pajamų neliečiąs, ir žemdirbystė galėsianti pilnutinai padengti žemvaldžiams dėl mokesčių susidariusius nuostolius²⁸.

Taigi Kenė siekė visapusiškai teoriškai pagrįsti vienintelio žemės mokesčio idėją, pradedant jo šaltiniu ir baigiant jo mokėjimo tikslingumu bei būtinumu.

Kiek vienintelio mokesčio idėja buvo populiari, rodo ir mėginimai ją praktiškai įgyvendinti. Antai Bordo parlamentas vieną kartą pasiūlė karaliui įvesti vieningą mokestį visoje valstybėje, o Badeno hercogas Karlas bandė praktiškai įvesti tokį mokestį, kuris sužlugdė keletą miestelių ir kaimų²⁹.

Reikia pažymėti, kad vienintelis žemės mokestis buvo propaguojamas ir Lietuvoje. Čia šį mokestį propagavo didelis fiziokratizmo šalininkas J. Stroinovskis. Be to, tam tikru laipsniu šio mokesčio idėjos praktiškai

²⁵ Žr. K. Marksas, Kapitalas, t. I, Vilnius, 1957, p. 675.

²⁶ Žr. Франсуа Кенэ, Избранные экономические произведения, М., 1960, стр. 233, 519, 520.

²⁷ Žr. ten pat, p. 233.

²⁸ Ten pat, p. 223, 225, 241.

²⁹ Žr. Н. И. Тургенева, Опыт теории налогов, М., 1937, стр. 43.

atsispindėjo 1789 metais seimo įvestame Lietuvoje vadinamajame „ofiaros“ mokestyje³⁰; privatiųjų žemių savininkai mokėjo 10%, o dvasininkija — 20% apmokestinamųjų pajamų. Kad, paruošiant šį mokestį, turėjo įtakos ir fiziokratai, rodo ir tas faktas, jog fiziokratų teorija minima 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijoje.

Vienintelio žemės mokesčio idėją, bet jau kitu aspektu — liaudies gerovės priedanga bandė atgaivinti kai kurie smulkiaburžuaziniai ekonomistai³¹. Ją rėmė ir kai kurie įtakingi valstybės veikėjai, kaip antai Vudro Vilsonas, Dovydas Loid-Džordžas. Vienintelio žemės mokesčio idėja pramonės kapitalistų interesais ir dabartiniu metu propaguojama kai kurių stambiųjų pramonininkų Jungtinėse Amerikos Valstijose³².

Apibūdinant Kenės siūlomą vienintelį mokestį, būtina dar pastebėti, kad jis buvo laikomas apmokestinimo idealu, ir kad prie tokio mokesčio iš karto pereiti nebuvo siūloma. Kai suklestės vyriausybės globojama žemdirbystė, „tuomet bus galima sėkmingai apmokestinti žemvaldžių pajamas, o ne jų pelnus kuriančius žemdirbius“³³, — sakė Kenė.

Visa tai rodo, kad fiziokratų mokesčių teorija rėmėsi tuo, jog visi mokesčiai galų gale perkraunami žemės ūkiui, ir kad dėl to principinis klausimas, pertvarkant mokesčius, esąs ne tai, ką apmokestinti, o tai, kaip apmokestinti. Mokesčiai turį būti taip sutvarkyti, kad netrukdytų žemės ūkiui vystytis ir kad jų išrinkimas būtų pigus.

Pabrėždami tai, jog dideli mokesčiai žemdirbiams daugiau ardo kaimą, negu miestą³⁴, fiziokratai faktiškai pripažino tą faktą, jog dideli mokesčiai pareikalauja iš žemdirbių būtinojo produkto dalies. Tačiau jie manė, kad galima pašalinti kliūtis kapitalistiniam žemės ūkiui vystytis. Klaidingai samprotaudami, jog pridedamoji vertė egzistuoja vien tik žemės rentos forma³⁵, fiziokratai ir laikė, kad žalinga, be žemės rentos, apmokestinti dar kitas pajamų formas, tame tarpe ir fermerių bei valstiečių pajamas. Toks fiziokratų siūlymas perkelti visus mokesčius žemės rentai, kaip nurodo K. Marksas, tuo pačiu reiškė dalinę žemės nuosavybės konfiskaciją³⁶. O tai kartu su fermerių išlaisvinimu nuo mokesčių turėjo skatinti kapitalistinių žemės ūkių vystymąsi, ko galų gale ir siekė fiziokratai.

Buržuazinės politinės ekonomijos klasikai Adomas Smitas ir Dovydas Rikardas, atvirkščiai, nepasisakė apskritai prieš fermerių apmokestinimą.

Jei fiziokratams mokesčių šaltinis buvo vienas — žemės ūkio pajamos, tai A. Smitui — trys: renta, pelnas ir darbo užmokestis. „Kiekvienas mokestis turi būti galiausiai sumokėtas iš vienos ar kitos šių trijų skirtingų pajamų rūšių arba lygiai taip pat iš jų visų“³⁷.

Liesdamas žemės rentos mokesčius, A. Smitas teisingai sakė, kad žemės rentai tenka ne visi mokesčiai. Tačiau jis klaidingai aiškino, jog, be mokesčių žemės rentai, jai faktiškai tenkanti ir dešimtinė bei mokesčiai

³⁰ Žr. I. A. Veryha, Mokestis „ofiarą“ Užnemunėje, „Economika“, 1938, Nr. 4, p. 337.

³¹ Pavyzdžiui, amerikiečių ekonomistas Henris Džordžas nepagrįstai bandė įrodinėti, jog vienintelio mokesčio įvedimas suteiksias kiekvienam laisvę ir pilnutinę galimybę vystyti savo jėgas. Žr. *Генри Джордж и Г. Гайндман, Единый налог или социализм для блага народа?* СПб., 1910, стр. 32.

³² *М. Б. Богачевский, Налоги капиталистических государств*, М., 1961, стр. 125, 126.

³³ *Франсуа Кенэ, Избранные экономические произведения*, стр. 241.

³⁴ Žr. ten pat, p. 107.

³⁵ Žr. K. Marksas, *Капиталас*, t. I, p. 452.

³⁶ Žr. K. Маркс, *Физиократы, Теории прибавочной стоимости* (IV т. «Капитала»), ч. I, М., 1955, стр. 18—19.

³⁷ *Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов*, стр. 588.

žemės produkcijai. Aplamai žemės rentos mokestis atitinkas visoms kitoms trimis likusioms žinomosioms mokesčių ėmimo taisyklėms, nes jis nesudarąs žemvaldžiui jokių kitų nepatogumų, išskyrus neišvengiamą nepatogumą mokėti mokesťį³⁸.

Smitas, panašiai kaip ir Kenė, buvo tos nuomonės, kad žemės mokestis turi būti taip sutvarkytas, jog jis skatintų žemvaldžius ir fermerius kelti žemės ūkio kultūrą. Tačiau, jei fiziokratų mokesčių teorija teigė, kad tikslingiau esą apmokestinti žemvaldžius, o ne fermerius arba žemdirbystę, tai, A. Smito nuomone, mokesčiai, kurie nustatomi sutinkamai su žemės produkcija, faktiškai taip pat esą rentos mokesčiai. Tiek rentos, tiek ir žemės ūkio produkcijos mokesčius pagaliau vis vien sumokąs žemvaldys³⁹.

Dovydo Rikardo pažiūra žemės mokesčių klausimais sutiko iš dalies su Adomo Smito pažiūra tik tiek, kiek tai liečia žemės rentos mokesťį. Tiek Smitas, tiek ir Rikardas laikė, kad šį mokesťį sumoka žemvaldžiai ir kad jis negalys būti perkrautas kitai klasei⁴⁰. Tačiau šiuo atveju Rikardas turi galvoje tik mokesťį tai rentos daliai, kurią žemvaldys gauna iš fermerio tiktai už naudojimąsi žeme, ir tiktai žeme. Tuo tarpu rentos mokestis žemvaldžio įdėtai kapitalo pelno daliai besivystančioje šalyje krentąs jau ant žaliavų vartotojų. Vadinasi, Rikardas laikė, kad ne visas praktiškosios rentos mokestis tenka žemvaldžiams, o Smitas — kad žemės rentos mokesťį ištiesai sumoka žemvaldžiai.

Jei Smitas sakė, kad visi žemės mokesčiai, ar tai būtų dešimtinė, ar kiti mokesčiai, galiausiai krintą žemvaldžiui, kuris faktiškai esąs visų žemės mokesčių mokėtojas, tai Rikardas įrodinėjo, kad žemės mokesčiai, išskyrus iš esmės tiktai žemės rentos mokesťį, faktiškai perkeliama vartotojui⁴¹.

Žemės mokestis, proporcingas žemės rentai ir besikeičiantis su kiekvienu rentos pasikeitimu, būtų faktiškai mokestis rentai tik tuomet, jei jis nebūtų uždėtas tai žemei, kuri, Rikardo nuomone, neduodanti rentos. Bet, kai žemės mokestis uždėdamas visai dirbamai žemei, jis pakelias žemės produkto kainą, nes negalys būti perkrautas žemvaldžiui dėl to, kad blogosios žemės savininkas rentos negaunąs.

Ši klaidinga Rikardo išvada išplaukė pirmiausia iš absoliutinės žemės rentos neigimo. Kaip Kenė, vadovaudamasis žemės ūkio kapitalistinio vystymosi interesais, laikė, jog visi mokesčiai galiausiai perkraunami žemdirbiams bei žemvaldžiams, taip Rikardas, skatinamas pramonės buržuazijos interesų, laikė, jog žemės mokesčiai perkraunami vartotojams. „Vadinasi,— rašė Rikardas,— ar apmokestinamas bendrasis ar grynasis žemės produktas, mokestis vienodai yra vartojimo mokestis ir paliečia žemvaldį bei fermerį tiktai tuo mastu, kaip ir kiti žaliavų mokesčiai“⁴².

Laikydamasis klaidingos pažiūros, kad žemės mokesčiai perkraunami vartotojui, Rikardas sakė, jog tvirtas žemės mokestis, imamas, neatsižvelgiant į žemės kokybę, visiškai neprieštaraujās žinomai A. Smito pirmajai mokesčių taisyklei. Rikardas teigė, kad toks iš tikrųjų netolygus žemės mokestis prieštaraujās ketvirtajai A. Smito mokesčių taisyklei, nes jis proporcingai pakelias grūdų kainą ir, vadinasi, geresnės žemės vien dėl to duodančios daugiau pajamų. Taigi vartotojai turį atlyginti fermeriams

³⁸ Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, стр. 590.

³⁹ Žr. ten pat, p. 596.

⁴⁰ Жг. Давид Рикардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. I, стр. 146.

⁴¹ Žr. ten pat, p. 154.

⁴² Ten pat, p. 157.

ne tik sumokėto mokesčio sumą, bet dar ir sumokėti žymiai daugiau padidėjusioms geresnių žemių pajamoms padengti. Vadinasi, iš tautos kišenės toks tvirtas žemės mokesčiai pareikalauja daugiau, negu jo gauna valstybės išdas⁴³.

Taigi buržuazinės politinės ekonomijos klasikai A. Smitas ir D. Rikardas laikė, kad fermeriai jiems uždėtas mokesčius perkrauną arba žemvaldžiams, arba žemės ūkio produktų vartotojams. Jei mokesčiai kristų ant fermerių, tai sumažėtų fermerių skaičius, nes kiekvienas fermeris iš anksto apskaičiuojąs numatomas gauti pajamas ir numatomus mokėti mokesčius⁴⁴.

Iš čia daroma išvada, kad fermeriams tektų mokėti tik jų pelnui uždėtą mokesį ir tai tik tuo atveju, jeigu tolygiai būtų apmokestintas ir fabrikantų pelnas⁴⁵. Taigi iš mokesčių perkrovimo esmės nesupratimo savaimė piršosi klaidinga išvada, kad mokesčiai faktiškai neliečia fermerių pajamų, nekalbant jau apie valstietijos būtinojo produkto dalį.

Antra vertus, fermerių apmokestinimo negalima sutapatinti su valstietijos apmokestinimu. Tiek fiziokratai, tiek ir buržuazinės politinės ekonomijos klasikai nagrinėjo pagrindinai fermerių apmokestinimo klausimus, beveik visiškai neliesdami valstietijos apmokestinimo. Kadangi fermerio — žemės ūkio kapitalisto socialinio tipo, kaip ir kiekvieno kapitalisto, ūkinės veiklos tikslas yra pelnas, tai šiuo požiūriu nagrinėjami ir mokesčių perkrovimo bei mokesčių padarinių klausimai.

Tuo tarpu marksistinė mokesčių teorija, vadovaudamasi plačiųjų valstietijos sluoksnių, kaip proletariato sąjungininko, gyvenimo interesais, pagrindinį dėmesį skyrė valstietijos apmokestinimo klausimams. Tiktai marksistinė-lenininė mokesčių teorija atskleidė valstietijos apmokestinimo padarinius, parodydama, kad mokesčiai yra valstietijos pagrindinės masės išnaudojimo forma ir kad jie pareikalauja dažnai ir būtinojo produkto dalies.

Marksas didelį dėmesį skyrė klausimui, kaip valstiečių natūriniai mokesčiai buvo paversti piniginiiais mokesčiais, kurie dar labiau padidino valstietijos skurdą. „Pasibaisėtiną Prancūzijos valstiečių skurdą Liudviko XIV laikais, . . . — rašė K. Marksas, — sukėlė ne tik mokesčių didumas, bet ir jų pavertimas iš natūrinių mokesčių piniginiiais“⁴⁶. Tokia didelė reikšmė piniginiams mokesčiams suteikiama dėl to, kad per juos valstietis įtraukiamas į kapitalistinę rinką ir paliekamas jos likimui.

Išsivysčiusiame prekiniame ūkyje piniginių mokesčių reikšmė majams vystyti sumažėja, bet jų dalis valstietijos pajamose nepaprastai didelė. „O jei mes kalbėsime, — rašė Leninas žinomajame veikle „Kapitalizmo išsivystymas Rusijoje“, — ne apie mokesčių vaidmenį mainų vystymesi, bet apie jų santykį su pajamomis, tai mes pamatysime, kad tas santykis yra nepaprastai didelis“⁴⁷. Kartu Leninas parodė, kad pinigų valdžia, įskaitant ir padidintus mokesčius, ne tik prislėgė, bet ir suskaldė valstietiją: iš vienos pusės, platieji valstietijos sluoksniai tolydžio smuko, o iš kitos pusės, atsirado saujelės negausingų, bet kibių buožių ir tvirtų ūkininkų⁴⁸.

⁴³ Žr. Давид Рихардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. I, М., 1955, стр. 153.

⁴⁴ Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, стр. 596; Давид Рихардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. I, стр. 154, 212, 213.

⁴⁵ Давид Рихардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. I, стр. 213.

⁴⁶ К. Марксas, Капиталas, т. I, p. 130.

⁴⁷ V. I. Leninas, Raštai, t. 3, p. 126.

⁴⁸ Žr. V. I. Leninas, Darbininkų partija ir valstietija. Raštai, t. 4, p. 387.

Leninui priklauso ypatingas nuopelnas, toliau atskleidžiant klasinį valstietijos apmokestinimo pobūdį. „Šiuolaikinėje visuomenėje valstietija,—rašė Leninas, priešpastatydamas kapitalistinės visuomenės valstietiją baudžiavinės visuomenės valstietijai kaip klasei,—žinoma, jau nėra vieninga klasė. Bet, kas jaudinasi dėl šio prieštaravimo, tas pamiršta, kad tai yra ne išdėstymo, ne doktrinos prieštaravimas, o paties gyvenimo prieštaravimas“⁴⁹. Konkretus valstietijos mokesčių naštos paskirstymas, esant kapitalizmui, siejamas su atskirais valstietijos ūkių tipais bei valstietijos socialinėmis-ekonominėmis grupėmis, kurių toks ryškus apibūdinimas pateikiamas Lenino veikaluose⁵⁰. Ypač reikia pabrėžti tai, kad ūkio ekonominio dydžio klausimas siejamas ne vien tik su valdomos žemės plotu; ūkių grupavimas vien tiktai pagal valdomos žemės plotą parodo daugiau juridinius santykius ir pridengia klasinius prieštaravimus⁵¹. Ne veltui Leninas nurodė, kad grupuojant ūkius pagal valdomos žemės plotą, sujungiami drauge smulkūs ir stambūs ūkiai, jei tik jie panašūs valdomos žemės plotu, sujungiami visiškai skirtingo gamybos dydžio ūkiai, kuriuose vyrauja šeimos darbas ir kuriuose vyrauja samdomas darbas⁵². Taigi ekonominis-socialinis ūkių grupavimas turi remtis ne tik valdomos žemės plotu, bet ir kitais požymiais: samdomos darbo jėgos panaudojimu, gyvulių skaičiumi, mašinų panaudojimu ir kt.

Mokesčių mokėjimo šaltinio bei jų perkrovimo požiūriu ypač svarbus yra ūkių grupavimas pagal samdomos darbo jėgos panaudojimą ūkyje, ko taip įsakmiai reikalavo Leninas⁵³. Jei darbo valstiečiai mokesčius sumoka iš darbo pajamų, tai kapitalistiniai bei buožiniai ūkiai mokesčius sumoka iš pridedamosios vertės, be to, žymią šių mokesčių dalį perkelia žemės ūkio darbininkams. Taip pat turint galvoje tai, kad žemės ūkio mašinos stambiesiems ūkiams yra pakeista darbo jėgos įsigijimo forma⁵⁴, tam tikra mokesčių dalis faktiškai perkraunama ir smulkiesiems valstiečiams, pasinaudojantiems šiomis mašinomis. Čia jau nekalbama apie sunkiomis sąlygomis stambių ūkių teikiamą kreditą smulkiesiems valstiečiams, kas taip pat daugiau ar mažiau galiausiai susiję su mokesčių perkrovimu.

Klasinį valstietijos apmokestinimo pobūdį marksistinė-lenininė mokesčių teorija sieja ir su netolygiu atskirų valstietijos socialinių-ekonominių grupių apmokestinimu. Leninas parodė, kiek apgaulingas pirmu žvilgsniu yra daugiau ar mažiau tolygus mokesčių naštos pasiskirstymas tokiam pat valdomos žemės plotui⁵⁵, ir kad mokesčių našta būtina sieti su valstiečių gaunamomis pajamomis. Kadangi pajamos stambiuose ūkiuose dėl didesnio darbo našumo⁵⁶, taip pat dėl palankesnių produkcijos realizavimo sąlygų⁵⁷ iš tokio pat valdomos žemės ploto gaunamos didesnės, negu smulkiuose ūkiuose, tai smulkiuosius valstiečius kur kas labiau spaudžia tvirti bei proporciniai žemės mokesčiai. Taigi tiktai iš mokesčių sugretinimo su pajamomis galima spręsti apie jų naštos pasi-

⁴⁹ V. I. Leninas, Rusijos socialdemokratijos agrarinė programa. Raštai, t. 6, p. 95.

⁵⁰ Žr. V. I. Leninas, I kaimo varguomenę (Raštai, t. 6); Agrarinis klausimas ir „Markso kritikai“ (Raštai, t. 5); Naujieji duomenys apie kapitalizmo vystymosi žemdirbystėje dėsnius (Raštai, t. 22); Tezių agrariniu klausimu pagrindiniai metmenys (Raštai, t. 31) ir kt.

⁵¹ Žr. V. I. Leninas, Naujieji duomenys apie kapitalizmo vystymosi žemdirbystėje dėsnius. Raštai, t. 22, p. 57—58.

⁵² Ten pat, p. 57.

⁵³ Žr. V. I. Leninas, Agrarinis klausimas ir „Markso kritikai“. Raštai, t. 5, p. 141—142.

⁵⁴ Žr. ten pat, p. 150.

⁵⁵ Žr. V. I. Leninas, Kapitalizmo išsivystymas Rusijoje. Raštai, t. 3, p. 126.

⁵⁶ Žr. V. I. Leninas, Ponai buržua apie „darbinę“ žemdirbystę. Raštai, t. 19, p. 340.

⁵⁷ Žr. V. I. Leninas, Agrarinis klausimas ir „Markso kritikai“. Raštai, t. 5, p. 151.

skirstymą atskirose ūkių dydžio grupėse. „Mokesčių paskirstymas bendruomenės viduje pasirodo nuostabiai netolyginis: kuo daugiau pasiturįs yra valstietis, tuo mažesnę visų išlaidų dalį sudaro mokesčiai. Bearklis, palyginus su savo pajamomis, moka beveik trigubai daugiau, nei daugiaarklis...“⁵⁸

Iš čia išplaukia išvada, kad valdomos žemės plotui proporcingai paskirstomi mokesčiai faktiškai yra regresyviniai mokesčiai.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija, priešingai buržuazinės klasikinės politinės ekonomijos kūrėjų samprotavimams, iš esmės atskleidė netiesioginių mokesčių regresyvumą bei klasinį pobūdį.

Antai buržuazinės klasikinės politinės ekonomijos pradininkas V. Pėtis netiesioginius mokesčius laikė natūraliai teisingais, suderinamais su jo paties iškeltu progresyviu reikalavimu, kad mokesčius mokėtų visi gyventojai sutinkamai su ekonominiu mokėjimo pajėgumu⁵⁹. O iš tikrųjų jo siūloma mokesčių paskirstymo schema, paremta daugiausia netiesioginiais mokesčiais, faktiškai prieštaravo ekonominio mokėjimo pajėgumo principui.

Kenės nuomone, atvirkščiai, netiesioginiai mokesčiai laikomi nepriimtinais dėl dviejų priežasčių: 1) dėl didelių jų išrinkimo išlaidų ir 2) dėl prekybos varžymo. Šiais sumetimais Kenė siūlė netiesioginius mokesčius panaikinti, manydamas, kad bendroji idealiojo vienintelio mokesčio suma dėl to tik sumažėsianti⁶⁰.

Smitas laikė, kad būtino vartojimo daiktų netiesioginiai mokesčiai, panašiai kaip ir žemės mokesčiai, fermerių visiškai neliečia; juos galų gale už fermerius bei jų darbininkus sumoką žemvaldžiai⁶¹.

Iš šio klaidingo samprotavimo daroma išvada, kad, pirmiausia, žemvaldžiai ir manufaktūrų savininkai savo interesais privalėtų priešintis visiems būtino vartojimo daiktų mokesčiams, kaip ir visiems tiesioginiams darbo užmokesčio mokesčiams. Vadinas, darbo žmonėms nesą ko skųstis būtino vartojimo daiktų netiesioginiais mokesčiais, nes šie mokesčiai faktiškai jų neliečia ir neapriboja jų vartojimo.

Rikardas, sutikdamas su Smitu, kad būtino vartojimo daiktų netiesioginiai mokesčiai neliečia fermerių, kartu sakė, kad šie mokesčiai perkraunami ne žemvaldžiams, kaip kad samprotavo Smitas, o žemės produktų vartotojams⁶². Vadinas, galų gale jie mažina ne rentą, o pelno normą. Antra vertus, Rikardas vis tik pripažino, jog tam tikrą dalį netiesioginių mokesčių priversti sumokėti ir darbininkai, nes dėl mokesčio sumažėjanti darbo paklausa⁶³.

Pastebėtina, kad žymus rusų ekonomistas N. Turgenevas neigiamai vertino būtino vartojimo daiktų mokesčius, kaip nesuderinamus su ekonominiu mokėjimo pajėgumu ir paprastai sunkiau spaudžiančius liaudį⁶⁴. Tai buvo progresyvi idėja mokesčių teorijoje, nekalbant jau apie didžiojo rusų revoliucinio demokrato N. Černyševskio reikalavimus liaudies interesais panaikinti būtino vartojimo daiktų netiesioginius mokesčius⁶⁵.

⁵⁸ V. I. Leninas, Nekritiška kritika. Raštai, t. 3, p. 545.

⁵⁹ Вильям Петти, Экономические и статистические работы, стр. 74, 76, 83, 84.

⁶⁰ Зг. Франсуа Кенэ, Избранные экономические произведения, стр. 235, 238, 242, 249.

⁶¹ Адам Смит, Исследование о природе и причинах богатства народов, стр. 622—623.

⁶² Зг. Давид Рикардо, Начала политической экономии и налогового обложения. Соч., т. 1, стр. 172, 209, 212.

⁶³ Зг. ten pat, p. 195.

⁶⁴ Н. И. Тургенев, Опыт теории налогов, стр. 76.

⁶⁵ Зг. Н. Т. Чернышевский, Избранные экономические произведения, т. III, ч. 2, Госполитиздат, 1939, стр. 488, 490.

Ikimarksistinės buržuazinės mokesčių teorijos, nesugebėdamos atskleisti mokesčių perkrovimo esmės ir nustatyti faktišką mokesčių mokėtoją, negalėjo kiek realiau įvertinti ir netiesioginių mokesčių padarinių atskiroms buržuazinės visuomenės klasėms, nekalbant jau apie vulgariųjų bei dabartinių buržuazinių ekonomistų reakcinius samprotavimus mokesčių naštos paskirstymo klausimais.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija parodė, kad netiesioginiai mokesčiai nesuderinami su ekonominiu mokėjimo pajėgumu ir kad jie nepalyginamai sunkiau spaudžia darbo žmones, tame tarpe ir darbo valstietiją.

K. Marksas nurodė, kad mokesčiai pilnutinai išsivystė, įsitvirtinus buržuazijai⁶⁶, ir kad jie jokiū būdu nėra tolygūs mokesčiai. Kaip taikliai pastebėjo Marksas, apibūdindamas vyno mokestį,— tai atvirkštinis progresyvinis mokestis⁶⁷. Jei tiesioginiuose mokesčiuose, K. Markso žodžiais tariant, slypi revoliucinės priemonės prieš bažnyčią, prieš žemės savininkus, prieš valstybinių popierių laikytojus⁶⁸, tai nieko panašaus nėra netiesioginiuose mokesčiuose. Negana to, netiesioginiai mokesčiai kartu reiškia fisko kišimąsi į gamybą bei laisvų mainų trukdymą⁶⁹. Todėl ne veltui F. Engelsas, apibūdindamas buržuazinės valstybės finansų politiką, rašė, jog „valstybė, pavyzdžiui, daro įtaką apsauginiais muitais, prekybos laisve, gera arba kvaila finansine sistema“⁷⁰. O protekciniai muitai yra neatskiriamai susiję ir su didesniu kapitalistų pasipelnymu, kiek jie leidžia pakelti prekių kainas šalies viduje. Vadinas, netiesioginiai mokesčiai, konkrečiai — protekciniai muitai, kaip valstietijos finansinio išnaudojimo įrankis, kartu padeda labiau ją išnaudoti cirkuliacijos sferoje, per neekivalentinius mainus.

Klasinį netiesioginių mokesčių pobūdį ypač ryškiai atskleidė Leninas, nepraleisdamas nė vienos progos, kuomet tik susidurdavo su šiuo klausimu, pabrėžti šių mokesčių neteisingumą. Antai, kritikuodamas Vitę už jo kartojamus nepagrįstus buržuazinius argumentus apie galimumą „dėrinti apmokestintų dalykų vartojimą su gerovės laipsniu“, Leninas rašė: „O iš tikrųjų, kaip žinoma, netiesioginiai mokesčiai, tekdami masių vartojimo reikmenims, yra be galo neteisingi. Visu savo sunkumu jie tenka varguomenei, sudarydami privilegiją turtingiesiems. Kuo neturtingesnis žmogus, tuo didesnę savo pajamų dalį jis atiduoda valstybei netiesioginių mokesčių pavidalu. Mažai pasiturinti ir neturtinga masė sudaro $\frac{9}{10}$ visų gyventojų, vartoja $\frac{9}{10}$ visų apmokestintųjų produktų ir moka $\frac{9}{10}$ visos netiesioginių mokesčių sumos, o tuo tarpu iš visų liaudies pajamų ji gauna kokias dvi tris dešimtąsias“⁷¹.

Aišku, ir valstietijai, sudarančiai žymią gyventojų dalį, tenka absoliučiai ir santykiškai žymi netiesioginių mokesčių našta, kuri labai netolygiai pasiskirsto atskiroms socialinėms-ekonominėms valstietijos grupėms. Nors smulkieji valstiečiai ir suvartoja žymiai mažiau netiesioginiais mokesčiais apmokestintų prekių, vis vien jiems tenka didesnė šių mokesčių našta. „Turtingoji šeima,— rašė Leninas straipsnyje „I kaimo varguomenė“,— nusipirks žibalo, degtinės, cukraus dukart arba, daugiau, triskart tiek, kiek vargingoji. O tai reiškia, kad turtingasis mokesčio pavidalu sumokės iš savo pajamų *mažesnę dalį*, negu vargingasis. Saky-

⁶⁶ Žr. K. Marks, Нищета философия. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 4, стр. 167.

⁶⁷ Žr. K. Marksas, Klasijų kova Prancūzijoje 1848—1850 m. K. Marksas ir F. Engelsas, Rinktiniai raštai dviem tomais, t. I, p. 171.

⁶⁸ Žr. K. Marks, Парламент,—Голосование 26 ноября.—Бюджет Дизраэли. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 8, М., 1957, стр. 499.

⁶⁹ Žr. ten pat, p. 498.

⁷⁰ Письмо Ф. Энгельса к Г. Штаркенбургу 25 января 1894 г. К. Маркс и Ф. Энгельс, Избранные письма, Госполитиздат, 1947, стр. 470.

⁷¹ V. I. Leninas, Dėl valstybės biudžeto. Raštai, t. 5, p. 301—302.

sime, vargingojo valstiečio pajamos yra du šimtai rublių per metus; sakysime, jis nusipirks už šešiasdešimt rublių tokių prekių, kurios yra apdėtos mokesčiais ir kurios dėl to yra pabrangusios... Iš šių šešiasdešimt rublių — *dividešimt rublių* sudarys mokesį. Vadinasi, iš kiekvieno pajamų rublio vargingasis atiduos *dešimt kapeikų* netiesioginių mokesčių pavidalu... O turtingojo valstiečio pajamos — tūkstantis rublių; mokesčiais apdėtų prekių jis nusipirks už pusantro šimto rublių; mokesčio sumokės (šių pusantro šimto rublių skaičiuje) — *penkiasdešimt rublių*. Vadinasi, turtingasis iš kiekvieno savo pajamų rublio atiduos netiesioginių mokesčių pavidalu tik *penkias kapeikas*“⁷².

Kadangi netiesioginiai mokesčiai iš esmės yra regresyviniai mokesčiai ir ypač nukreipti prieš darbo žmones, tame tarpe ir prieš valstietijos mases, marksistinė-lenininė mokesčių teorija reikalauja juos panaikinti ir pakeisti progresyviniais tiesioginiais mokesčiais⁷³. Vienintelis teisingas socialistiniu požiūriu mokeskis, kaip nurodė Leninas, yra progresyvinis pajamų ir turto mokeskis⁷⁴. Tačiau, esant kapitalizmui, pakeisti netiesioginius mokesčius tiesioginiais neįmanoma ne dėl pajamų apskaitos sunkumų, o dėl klasinio kapitalistų savanaudiškumo ir nedemokratiškos įstaičių buvimo kapitalistinėje valstybėje⁷⁵. Todėl kapitalistinėse valstybėse netiesioginiai mokesčiai yra svarbi, o daugumoje šalių ir pagrindinė, mokesčių sistemos sudėtinė dalis. Taigi darbo žmonėms, tame tarpe ir valstietijos plačiosioms masėms, tenka nešti sunkią šių neteisingiausių mokesčių našlą.

Tai, kad tiesioginiai ir netiesioginiai mokesčiai pareikalauja, esant kapitalizmui, iš valstietijos ne tik žymios pajamų dalies, bet dažnai ir būtinojo produkto dalies, yra ne pripuolamas reiškinys. Valstietijos plačiųjų sluoksnių ūkininkavimo tikslas — ne vidutinis pelnas ir renta, o pragyvenimas. Todėl, jei fermeriai, kurių apmokestinimą nagrinėjo Smitas ir Rikardas, padidėjus mokesčiams, galėjo mesti ūkininkavimą ir investuoti savo kapitalą į kitas šakas, tai valstietis to negalėjo padaryti. Aišku, ir mokesčių padariniai valstietijos masėms yra kitokio pobūdžio, negu tuometiniams smarkiai besivystančios Anglijos fermeriams. „Kol produkto kaina padengia jam darbo užmokesį,— rašė K. Marksas apie smulkaus valstiečių ūkininkavimo absoliutinę ribą,— jis dirbs savo žemę, ir dažnai tol, kol ji padengia fizinį darbo užmokesčio minimumą“⁷⁶.

Smulkieji valstiečiai išsilaiko, be saiko dirbdami ir smarkiai apribodami savo asmeninį bei ūkinį vartojimą, ir dažnai tokių valstiečių pragyvenimo lygis žemesnis už darbininkų pragyvenimo lygį⁷⁷. „Smulkiosios valstietijos buvimas kiekvienoje kapitalistinėje visuomenėje,— nurodo Leninas,— paaiškinamas ne techniniu smulkiosios žemdirbystės pranašumu, o tuo, kad smulkieji valstiečiai sumažina savo reikmes žemiau samdomųjų darbininkų reikmių lygio...“⁷⁸

Antra vertus, plačiųjų valstietijos sluoksnių nusikurdimą, esant kapitalizmui, reikia suprasti ne tiek fizine, kiek socialine prasme⁷⁹. Kylant

⁷² V. I. Leninas, Į kaimo varguomenę. Raštai, t. 6, p. 362—363.

⁷³ Žr. ten pat.

⁷⁴ Žr. V. I. Leninas, Pranešimas visos Rusijos Tarybų finansų skyrių atstovų suvažiavime 1918 m. gegužės 18 d. Raštai, t. 27, p. 353.

⁷⁵ V. I. Leninas, Kapitalizmas ir mokesčiai. Raštai, t. 19, p. 177.

⁷⁶ K. Marksas, Kapitalas, t. III, Vilnius, 1959, p. 731.

⁷⁷ Žr. ten pat, p. 732; V. I. Leninas, Kapitalizmas žemės ūkyje (Raštai, t. 4, p. 114); Agrarinis klausimas ir „Markso kritikai“ (Raštai, t. 5, p. 115); Agrarinis klausimas Rusijoje į XIX amžiaus pabaigą (Raštai, t. 15, p. 106).

⁷⁸ V. I. Leninas, Kapitalizmo išsivystymas Rusijoje. Raštai, t. 3, p. 7.

⁷⁹ Žr. V. I. Leninas, K. Kautskio knygos recenzija. Raštai, t. 4, p. 178.

visuomenės reikmių lygiui, nors valstietijos reikmių lygis ir pakilo⁸⁰, bet jis vis daugiau atsilieka nuo bendro kapitalistinės visuomenės reikmių kilimo.

Marksistinė-lenininė mokesčių teorija parodė, kad, nežiūrint smulkiosios valstietijos besaikio darbo ir neįtikėtina mažo vartojimo, finansinis jos išnaudojimas gali gale pagreitina jos irimo procesą ir ją žlugdo⁸¹. „Lupikavimas ir mokesčių sistema,— rašė K. Marksas, apibūdinamas smulkiosios žemės nuosavybės, esant kapitalizmui, likimą,— visur turi ją vesti į pražūtį“⁸².

Todėl ne veltui sunkūs mokesčiai valstietijai kapitalizmo sąlygomis pasidaro jai prakeikimu, neapykantos simboliu.

„Prancūzijos valstietis, norėdamas įsivaizduoti velnią,— rašė K. Marksas,— vaizduojasi jį mokesčių rinkėjo pavidalu. Nuo to momento, kai Montalamberas paskelbė mokesčius dievu, valstietis tapo bedieviu, ateistu ir puolė į glėbį velniui — *socializmui*“⁸³.

Istorija žino ne vieną pavyzdį, kai valstietijos masių nusistatymas vienu ar kitų vyriausybių atžvilgiu priklausė nuo jiems uždedamų mokesčių. Įdomu pastebėti, jog, pavyzdžiui, Napoleonas svarbiausia savo žlugimo priežastimi laikė vyno mokestį, atstūmusį nuo jo Pietų Prancūzijos valstiečius⁸⁴.

Antra vertus, kaip nurodo Leninas, „smulkusis gamintojas, pačių gamybos sąlygų išskirtas ir izoliuotas... negali suprasti klasinio pobūdžio to išnaudojimo ir to engimo, nuo kurių jis kartais kenčia ne mažiau už proletariatą, negali suprasti, kad ir valstybė buržuazinėje visuomenėje negali nebūti klasinė valstybė“⁸⁵.

Kaip stiprėja, esant kapitalizmui, finansinis valstietijos išnaudojimas mokesčių sistema, matyti ir iš didėjančios mokesčių naštos valstietijos masėms kapitalistinėse šalyse po antrojo pasaulinio karo. Antai Jungtinės Amerikos Valstijose fermerių turto mokestis 1940—1957 metų laikotarpiu padidėjo 2,7 karto, Italijoje žemės ir žemės ūkio pajamų mokesčiai 1950—1956 metų laikotarpiu — 1,7—1,8 karto, Vokietijos Federatyvinėje Respublikoje mokesčiai valstiečių ūkiams 1952 metais buvo padidėję, palyginus su 1939 metų lygiu, 81%⁸⁶. Padidėjo mokesčiai, ypač darbo valstietijai, ir kitose kapitalistinėse šalyse⁸⁷. O šiuolaikiniai buržuaziniai ekonomistai didėjančią mokesčių naštą darbo žmonėms, tame tarpe ir valstietijos masei, stengiasi visaip pateisinti įvairiomis metafiskalinėmis bei krizės įveikimo, mokesčių politikos efekto ir kitomis mokesčių teorijomis. Todėl suprantama, kodėl buržuazinės politinės ekonomijos klasikų iškelti etiniai apmokestinimo principai laikomi pasenę⁸⁸, kodėl tebereklamuojamos seniai marksizmo-leninizmo klasikų sukritikuotos vulgariųjų ekonomistų

⁸⁰ Žr. V. I. Leninas, Vadinamoju rinkų klausimu. Raštai, t. 1, p. 88.

⁸¹ Žr. K. Marksas, Заработная плата. К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 6, стр. 589.

⁸² K. Marksas, Kapitalas, t. III, p. 732.

⁸³ K. Marksas, Kliausių kova Prancūzijoje 1848—1850 m., K. Marksas ir F. Engelsas, Rinktiniai raštai dviem tomais, t. I, p. 170—171.

⁸⁴ Ten pat, p. 171.

⁸⁵ V. I. Leninas, Kas yra „liaudies draugai“ ir kaip jie kariauja prieš socialdemokratų? Raštai, t. 1, p. 231—232.

⁸⁶ Зr. Сельское хозяйство капиталистических стран. Статистический справочник, М., 1959, стр. 603—605; Н. Брегель, Налоги, займы и инфляция на службе империализма, М., 1956, стр. 82.

⁸⁷ Зr. Обнищание и массовое разорение крестьянства стран Западной Европы, М., 1952, стр. 29, 142.

⁸⁸ Vietoje jų amerikiečių ekonomistai Lerneris, Rolfas, Amanas ir kiti siūlo dėti mokesčių politikos efekto principą. Зr. Н. Н. Любимов, Финансы капиталистических государств, М., 1956, стр. 128; А. Эйдельмант, Современные буржуазные теории налогов на службе поджигателей войны. «Советские финансы», 1952, № 1, стр. 45.

teorijos, skelbiančios mokesčius tam tikru atlyginimu, kaina už valstybės patarnavimus arba instrumentu pajamoms išlyginti⁸⁹.

Zinoma, mokesčių nereikia laikyti pagrindine, juo labiau vienintele valstietijos masių skurdo bei ekspropriavimo priežastimi. Dar savo laiku Marksas nurodė, jog tas didelis fiskalinės sistemos vaidmuo, kapitalizuojant turtą ir eksproprijuojant mases, suklaidino eilę rašytojų, kurie valstybines skolas ir fiskalinę sistemą laikė svarbiausia tautų skurdo priežastimi⁹⁰.

Pastaruoju metu „toliau nusigyvena ir skursta pagrindinė valstietijos masė dėl to,— sakoma Komunistų ir darbininkų partijos atstovų pasitarimo Deklaracijoje,— kad monopolijos plačiai braunasi į žemės ūkį, primeta kainų politiką, bankų kredito ir paskolų sistemą, o taip pat dėl mokesčių didėjimo, susijusio su ginklavimosi varžybomis“⁹¹. Mokesčių padidėjimas ir pagrindinių valstietijos sluoksnių nusigyvenimas ir skurdas praktiškai patvirtina, kad mokesčiai išnaudotojiškųjų klasių interesais pareikalauja iš darbo valstiečių būtinojo produkto dalies. Todėl, kaip nurodė V. Leninas, valstietijos neįmanoma išgelbėti nuo kapitalizmo spaudimo, ginant smulkų ūkį⁹². Gyvenimo tikrovę patvirtina marksistinės-lenininės teorijos teisingą numatymą apie beperspektyvišką smulkiojo ūkio likimą, esant kapitalizmui. „Kapitalizmo vystymasis,— sakoma Tarybų Sąjungos Komunistų partijos programoje,— galutinai išblaškė legendą apie smulkiojo valstiečių ūkio pastovumą. . . Milijonai fermerių ir valstiečių nuvaromi nuo žemės, o jų ūkiai parduodami iš varžytynių. Smulkusis ūkis laikosi didžiausio valstiečių vargo, nepakankamo vartojimo ir nepaprastai sunkaus darbo kaina. Valstietija dejuoja, didėjančių mokesčių ir įsiskolinimo naštos slėgiama“⁹³.

Turint galvoje tai, kad mokesčiai yra svarbus valstietijos plačiųjų sluoksnių išnaudojimo įrankis, kova už mokesčių naštos sumažinimą išplaukia iš gyvybinių darbo valstietijos interesų. Todėl neatsitiktinai marksistinės partijos, remdamosi tikrai moksline marksistine-leninine mokesčių teorija, nenuilstamai kovoja už mokesčių naštos sumažinimą darbo valstietijai.

Komunistų ir darbininkų partijos kapitalistinėse šalyse reikalauja taip pertvarkyti mokesčių sistemą, kad pagrindinė mokesčių našta nuo darbo žmonių, tame tarpe ir valstietijos masių, būtų perkelta stambiosioms pajamoms ir, pirmiausia, monopolijoms. Tuo tikslu darbininkų ir komunistų partijos kovoja už netiesioginių mokesčių būtino vartojimo prekėms panaikinimą ir už aukštos progresijos pajamų mokesčio įvedimą, kartu didinant neapmokestinamąjį minimumą ir panaikinant visokias privilegijas. Kaip pažymėjo Prancūzijos Komunistų partijos XV suvažiavime Morisas Torezas, mokesčių sistema turi remtis tiesioginiais mokesčiais, kuriais apmokestinami asmenys, turintieji stambių pajamų, privilegijuoti sluoksniai, kapitalistinės kompanijos⁹⁴. Kartu Prancūzijos Komunistų partija reikalauja panaikinti mokesčius svarbiausioms maisto prekėms ir žemės ūkio mašinoms bei trąšoms, imtis eilės priemonių smulkiajam ir vidutiniam valstiečių ūkiui apsaugoti, nekalbant jau apie atotrūkio tarp valstiečių perkamų aukštų pramonės prekių kainų ir žemės ūkio gaminių

⁸⁹ Tokias teorijas propaguoja amerikiečių ekonomistai G. Hansenas, P. Samuelsonas, E. Rolfas, anglų ekonomistas A. Ilersikas ir kt. Žr. M. B. Богачевский, *Налого капиталистических государств*, М., 1961, стр. 279—283.

⁹⁰ *K. Marksas*, *Kapitalas*, t. 1, p. 675.

⁹¹ Žr. Maskvoje 1957 metų lapkričio 14—16 dienomis įvykusio socialistinių šalių Komunistų ir darbininkų partijų atstovų pasitarimo deklaracija, Vilnius, 1957, p. 7.

⁹² Žr. V. I. Leninas, *Darbininkų partija ir valstietija*. Raštai, t. 4, p. 387.

⁹³ Tarybų Sąjungos Komunistų partijos Programa, Vilnius, 1962, p. 25.

⁹⁴ Žr. M. B. Богачевский, *Налого капиталистических государств*, стр. 240.

kainų likvidavimą⁹⁵. Pavyzdžiui, Italijos Komunistų partija reikalauja atleisti nuo mokesčių smulkiuosius valstiečius ir ginti jų ūkius nuo priverstinio pardavimo⁹⁶. Sumažinti mokesčius valstiečiams ir teikti jiems materialinę paramą reikalauja Ispanijos Komunistų partija, Vokietijos Komunistų partija ir kt.⁹⁷

Reikalaujamos sumažinti mokesčių našta darbo valstiečiams bei darbo fermeriams, kaip ir visiems kitiems darbo žmonėms, komunistų ir darbininkų partijos kapitalistinėse šalyse kartu reikalauja specialiai remti darbo valstiečių ūkius ir, mažinant karines išlaidas, didinti socialinių-kultūrinių priemonių finansavimą⁹⁸.

ВОПРОСЫ НАЛОГОВОГО ОБЛОЖЕНИЯ КРЕСТЬЯНСТВА ПРИ КАПИТАЛИЗМЕ В МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ТЕОРИИ НАЛОГОВ

Резюме

Задача статьи — показать, как данную проблему ставят и решают классики марксизма-ленинизма, впервые создавшие подлинно научную теорию налогов.

Марксистско-ленинская теория, налогов, основывающаяся на знании объективных законов развития общества, сумела научно раскрыть природу и сущность налогов, их назначение и последствия в отношении различных классов буржуазного общества, в том числе и для основной массы крестьянства.

Проблема налогового обложения крестьянства зиждется на основном положении марксистско-ленинской теории налогов о том, что в условиях капитализма налоги носят классовый характер и тем самым являются средством эксплуатации трудящихся, в том числе и трудового крестьянства.

Классики марксизма-ленинизма убедительно доказали, что: а) генезис налогов неразрывно связан с порожденным классовой борьбой государством, которое во всех антагонистических обществах служит интересам господствующих классов и закрепляет эксплуатацию человека человеком; б) не являясь необходимой формой капиталистического производства, налоги между тем являются воплощением существования капиталистического государства; в) налоги неразрывно связаны с проблемой распределения, которая не является основной, а производной проблемой, зависящей от структуры производства. Хотя налоги и воздействуют на стихийные отношения в распределении, они не в силах существенно их изменить. Тем самым буржуазные налоговые реформы, которые обычно связываются с выравниванием неравномерного распределения национального дохода, не имеют под собой научной основы.

Лишь после завоевания пролетариатом политической власти становится возможным использовать высокие прогрессивные налоги для экспроприации экспроприаторов.

Марксистско-ленинская теория налогов доказала, что, будучи неразрывно связанными с перераспределением части национального до-

⁹⁵ Зг. А. Петрушов, Положение крестьянства в капиталистических странах после второй мировой войны, М., 1959, стр. 47.

⁹⁶ Ten pat, p. 51.

⁹⁷ Ten pat, p. 54; М. Б. Богачевский, Налоги капиталистических государств, стр. 244.

⁹⁸ Зг. Vokietijos Komunistų partijos, Didžiosios Britanijos Komunistų partijos ir kitų komunistų partijų programinius reikalavimus; г А. Петрушов, Положение крестьянства в капиталистических странах после второй мировой войны, стр. 44—45.

хода в интересах эксплуататорских классов и в ущерб трудящимся. налоги вместе с тем являются не вообще неизбежным злом, а орудием эксплуатации трудящихся. Это имеет принципиальное значение при раскрытии социально-экономической сущности налогов при капитализме.

Марксистско-ленинская теория налогов принципиально по-новому ставит вопрос о переложении налогов и распределении налогового бремени. Ею доказано, что трудящимся приходится заплатить из трудовых доходов не только прямые налоги (в качестве их формальных плательщиков) и косвенные налоги (в качестве потребителей обложенных налогами товаров), но и некоторую часть налогов, которую на них перекладывает буржуазия.

Вместе с тем марксистско-ленинская теория доказала, что: а) налоги разоряют стоящие между буржуазией и пролетариатом средние слои общества, б) налоги, изымая у трудового крестьянства и некоторую часть необходимого продукта, его экспроприируют. Это имеет место потому, что основная цель хозяйствования основной массы крестьянства — не средняя прибыль и рента, а возможность прожить, причем в мелких хозяйствах уровень жизни зачастую более низкий, чем у наемных рабочих. Этот вывод марксистско-ленинской теории налогов имеет более принципиальное значение, поскольку в домарксистских налоговых теориях вопросы налогового обложения трудового крестьянства по существу не затрагивались.

Основоположник школы физиократов Ф. Кене в интересах развития капиталистического фермерского хозяйства считал целесообразным ввести единый налог на земельную ренту. Его идея теоретически прежде всего основывалась на ошибочной предпосылке, что лишь в сельском хозяйстве создается чистый продукт, а, кроме того, — еще — на точности учета налогового объекта и сокращения расходов на сбор налогов. Насколько эта налоговая идея была популярной, видно хотя бы из того, что кое-где делались попытки практически ввести единый налог (отчасти и в Литве в конце XVIII столетия) и что идея единого налога время от времени возрождается и пропагандируется.

Мнение классика буржуазной политической экономии Адама Смита совпадало с Ф. Кене лишь в том отношении, что земельные налоги должны способствовать подъему культуры сельского хозяйства. Правильно указывая, что на земельную ренту падают не все налоги, А. Смит вместе с тем ошибочно разъяснял, что на земельную ренту фактически приходятся и другие земельные налоги и что, таким образом, эти налоги не касаются фермеров.

Взгляды другого выдающегося представителя буржуазной классической политической экономии Давида Рикардо по вопросам земельных налогов совпадали со взглядами А. Смита лишь столько, сколько это касалось налогов на земельную ренту. В противоположность А. Сми-ту и основываясь на отрицании абсолютной ренты, Д. Рикардо доказывал, что все другие земельные налоги фактически перекладываются на потребителя.

Исходя из неправильного понимания сущности переложения налогов, представители буржуазной классической политической экономии не сумели установить фактического носителя налогов, что привело к ошибочному выводу, будто бы земельные и косвенные налоги на предметы первой необходимости не затрагивают доходов фермеров.

Тот факт, что знаменитый русский экономист Н. И. Тургенев, не говоря уже о великом революционном демократе Н. Г. Чернышевском, осуждал косвенные налоги на предметы первой необходимости, как не

соответствующие экономической платежеспособности, было прогрессивным явлением в налоговой теории.

Особая заслуга принадлежит В. И. Ленину в деле дальнейшего раскрытия классового характера налогового обложения крестьянства, теоретически вытекающего из того, что: а) при капитализме крестьянство уже не является единым классом; б) отдельные социально-экономические группы крестьянства облагаются налогами неравномерно и налоговое бремя тяжелее давит на трудовое крестьянство, особенно, на мелкое.

Марксистско-ленинская теория налогов, глубоко раскрывая регрессивный характер косвенных налогов, вместе с тем показала, что, в частности, протекционизм неразрывно связан с большей наживой капиталистов и большей эксплуатацией трудящихся, в том числе и трудового крестьянства. Требования классиков марксизма-ленинизма отметить косвенные налоги на товары первой необходимости неизбежно сталкиваются не с техническими трудностями, а с классовой корыстью капиталистов.

В конечном итоге марксистско-ленинская теория налогов показала, что, несмотря на безмерный труд и низкий уровень потребления мелкого крестьянства, финансовая его эксплуатация ускоряет процесс его разложения, а тяжелые налоги на крестьянство при капиталистическом строе становятся символом ненависти.

Рост налогового бремени крестьянства после второй мировой войны, всячески оправдываемый далекими от этики классической политической экономии современными буржуазными экономистами, продолжающееся разорение и обнищание основной массы крестьянства практически вновь подтверждают, что налоги, взимаемые фактически в интересах эксплуататорских классов, поглощают и некоторую часть необходимого продукта трудящегося крестьянства и экспроприируют его.

Основываясь на указаниях классиков марксизма-ленинизма и учитывая конкретные условия, марксистско-ленинские партии борются за снижение налогового бремени трудового крестьянства.
